

Inleiding

In 2026 wordt er 250 jaar ‘Amerika’ gevierd. Bijzonder, want waarom in 2026? Amerika is in 2026 eigenlijk nog maar 237 jaar oud. Natuurlijk, in 1776 verklaarden de gezanten van dertien Britse koloniën ‘dat deze verenigde koloniën vrije en onafhankelijke staten zijn en van rechtswege behoren te zijn’, met de Onafhankelijkheidsverklaring tijdens de Amerikaanse Revolutie. De dertien koloniën gingen dus niet verder als één land, maar als dertien aparte, onafhankelijke staten. Pas in 1787 ontstond het idee dat het misschien beter was voor die staten om zich alsnog te verenigen.

Het land dat we nu kennen als de ‘Verenigde Staten van Amerika’ werd geboren op 17 september 1787 na een lange, moeizame Constitutionele Conventie. Op die dag ondertekenden 39 gedelegeerden,¹ die twaalf staten vertegenwoordigden, een nieuwe Grondwet

voor een nieuw land.² Na een ongekend boeiend debat in de dertien verschillende staten die daarvoor speciale conventies hadden opgetuigd, behaalde het document in juni 1788 de vereiste goedkeuring in negen staten, voldoende om het document in werking te laten treden. Op 30 april 1789 legde George Washington de eed af als de eerste president van de Verenigde Staten.

Dit boek gaat echter niet over de Grondwet als zodanig, maar over het hoogste gerechtelijke orgaan in het land, het *Supreme Court of the United States*, oftewel het Hooggerechtshof. Dit rechtscollege van negen rechters – *Justices* – heeft een boeiende en cruciale rol in de Amerikaanse samenleving. Het recht van constitutionele toetsing staat daarin centraal; in principe heeft het Hooggerechtshof het laatste woord over de grondwettelijkheid van alle wetten en overheidsbesluiten, en daarmee de bevoegdheid om die wetten ongeldig te verklaren en besluiten teniet te doen. Wij Europeanen kijken van een afstand toe – soms met stijgende verbazing – hoeveel aandacht en emotie bij de uitspraken van het Hof komen kijken. Maar al die aandacht en emotie zijn logisch en begrijpelijk, want het Hof kan met één uitspraak grote impact hebben op individuele rechten en de koers van het land, van economische vrijheden tot reproductieve rechten tot de vrijheid van meningsuiting. Om het met duizelingwekkende vaart

op ons afkomende nieuws uit Amerika vandaag de dag goed te kunnen volgen is rudimentaire kennis van het Hof dus onontbeerlijk. En aangezien in Nederland ook al langer met de gedachte wordt gespeeld om een vorm van constitutionele toetsing in te voeren – in wat voor vorm dan ook – is het extra van belang om inzicht te krijgen in hoe de constitutionele toetsing in Amerika uitwerkt.

In dit boek leg ik uit hoe het Hooggerechtshof te werk gaat en geef ik voorbeelden van belangrijke koerswijzigingen in Amerika die door het Hof zijn ingegeven. Het is daarmee geen handboek Amerikaans staatsrecht, maar een kleine inkijk in hoe het Hooggerechtshof met dat staatsrecht omgaat.

Laat ik desalniettemin wel met de belangrijkste wet, de Grondwet, beginnen. De Grondwet van de Verenigde Staten van Amerika telt slechts zo'n 4500 woorden en is sinds 1789 zeventwintig keer aangevuld of gewijzigd via amendementen. De eerste acht van die amendementen vormen gezamenlijk de *Bill of Rights*, een catalogus van fundamentele individuele rechten die in 1791 van kracht werd. Volgens de letterlijke tekst van deze amendementen zijn deze alleen van toepassing op de federale overheid, maar het Hooggerechtshof heeft ze door de jaren heen alsnog stuksgewijs van

toepassing verklaard op de afzonderlijke staten.

Over de positie van het Hof nog het volgende. De bestuurlijke macht is in Amerika zowel verticaal als horizontaal verdeeld. Amerika is zoals gezegd een federale staat, wat betekent dat de macht verticaal gezien is verdeeld tussen de staten en de federale overheid. Binnen die federale overheid – horizontaal dus – zijn in navolging van de beroemde *trias politica*-filosofie van baron de Montesquieu uit 1748 de drie soorten machten gescheiden en verdeeld over drie organen. De wetgevende macht ligt bij het Congres (vergelijkbaar met het parlement in Nederland), de uitvoerende macht bij de president, en de rechtsprekende macht bij het Hoogerechtshof en de diverse ondergeschikte rechtbanken en gerechtshoven. Het Amerikaanse systeem is er dus – net als bij ons – op gericht om de concentratie van macht te vermijden. De uitdaging voor de Opstellers van de Grondwet was om de machten weliswaar om die reden te scheiden en onafhankelijk te maken, maar tegelijkertijd afzonderlijk niet te machtig te maken, zodat ze elkaar zouden kunnen onderwerpen. Het Congres mocht dus niet te sterk worden ten opzichte van de president of vice versa.

Naast de scheiding der machten moet het systeem van *checks and balances* – teugels en tegenwichten – daarvoor zorgen. Het Congres is om die reden verdeeld

in twee kamers: een Senaat met nu 100 leden, en het Huis van Afgevaardigden met nu 435 leden. Zij maken samen de wetten en beheren het geld. De president ondertekent en voert de wetten uit, maar kan ook zijn veto uitspreken over de wetgeving; op zijn beurt kan het Congres de uitvoerende macht controleren, dat vetorecht opzijzetten, en de president via een zogeheten *impeachment*-procedure zelfs afzetten, als het erop aankomt. Het Congres heeft door de tijd heen de uitvoerende macht wel dusdanig uitgebreid en laten uitdijen dat die balans tussen de machten precair is geworden, of zelfs in het voordeel van de president is uitgevallen. De negen rechters van het Hooggerechtshof houden een oogje in het zeil en slaan soms met de Grondwet op de spreekwoordelijke tafel.

Er staat ook heel veel níét in de Grondwet. De belangrijkste politieke en juridische praktijken en individuele rechten in de vs zijn niet gemandateerd door de tekst van de Grondwet, maar door het oordeel van het Hooggerechtshof en de interpretatie die dat Hof aan de Grondwet heeft gegeven. Bovenop de geschreven Grondwet staat inmiddels een soort ongeschreven Grondwet die door het Hooggerechtshof is opgesteld in een veelvoud van belangrijke precedënten, die niet eenvoudig meer *overruled* (verworpen) kunnen worden. De betekenis van zowel die ongeschreven als

geschreven Grondwet zijn vanwege de constitutionele toetsing niet meer te begrijpen zonder het Hoogge-rechtshof. De oorspronkelijke en ouderwetse tekst van de Grondwet zelf betekent weinig tot niets meer zonder de jurisprudentie van het Hof, een effect dat nog veel sterker is dan in andere, modernere constitutionele democratieën, zoals Nederland.

Dat laatste betekent ook dat bij lange na niet alle grondrechten, thema's en controverses in dit boek aan bod kunnen komen. Wat wordt weergegeven in dit boek is een illustratie en soms ook een kleine simplificatie van de achtergrond, invloed en werkwijze van het Amerikaanse Hooggerechtshof – dit fascinerende Hof met zijn boeiende geschiedenis en kleurrijke personages. Laat het een prikkelende gids zijn voor uw kijk op Amerika, en bij de zoektocht naar een antwoord op de vraag of we dit soort 'Amerikaanse toestanden' wel in Nederland zouden moeten willen.